

Geistliche vorgebildet, sondern z. B. auch Lagerfarrer geschult, Laienkräfte und (Religions-)Pädagogen ausgebildet. Heute erkennt man langsam den Verlust eines entschlossenen Blickes der wissenschaftlichen Bemühungen auf das Gesamt von Theologie, Kirche und *Frömmigkeit*. Auch einer der Zeitgeschichte verpflichteten Praktischen Theologie bietet vorliegende Studie — neben der o.g. Frage nach dem Ausbildungseinsatz — eine Fülle von weiterführenden Anknüpfungen, wenn sie dem Wildwuchs der oft schlagwortartigen Rede von «Ganzheitlichkeit», «Spiritualität», «Elementarisierung», Vielfalt der Zugänge zum geistlichen Amt professionell auf den Grund gehen will. Dem Nachdenken über die kirchliche Sozialisation von Studenten sei z. B. der Hinweise empfohlen, daß im Norton Camp ein Laie, Heinrich Rehbach, die vollständige lutherische Hauptgottesdienst-Liturgie einschließlich Präfation und Großem Gloria und einschließlich der Melodien, aus dem Gedächtnis niederschrieb — von anderen die geistige Spannkraft fördernden Unternehmungen ganz zu schweigen (S. 97 A. 354).

Loschers Studie, auch der englischen och schwedischen Kirchengeschichte Anregungen gebend, berichert weit mehr als nur die kirchliche Zeitgeschichte in ökumenischem Kontext.

*Dietrich Blaufuß*

Niels Henrik Gregersen, Willem B. Drees, Ulf Görman (utg.): *The Human Person in Science and Theology (Issues in Science and Theology)* 218 sid. T&T Clark, Edinburgh 2000.

Boken är första volymen i en ny serie, *Issues in Science and Theology*, som publiceras av *European Society for the Study of Science and Theology* (ESSSAT) i samarbete med T&T Clark och W.B. Eerdmans. Utgivarna för denna första volym är Niels Henrik Gregersen, Århus, Willem B. Drees, Amsterdam, och Ulf Görman, Lund.

Boken består av två delar. Den första delen, «Towards a Bio-Cultural Paradigm of Personhood», innehåller bearbetningar av fem föredrag, medan andra delen bjuder på tre diskussionsbidrag till temat «Supervenience, Mind and Culture». Allt publicerat material går tillbaka till den Sjunde europeiska konferensen om naturvetenskap och teologi som ESSSAT organiserade våren 1998 i Durham, England. Temat var: *The Person: Perspectives from Science and Theology*. Ytterligare material från konferensen har av samma utgivartrio publicerats i *Studies in Science and Theology* (SSTh) 7, 1999–2000, Århus.

Vad gör egentligen människan till en person? Hennes rationalitet eller hennes subjektivitet? Hennes

personliga autonomi eller tvärtom hennes beroende av relationer? Gener eller kulturen? Det är några av de frågeställningar som Niels Henrik Gregersen tar upp i sin inledning som utgör en slags karta där det går att lokalisera bokens olika bidrag. Författarna i boken distanserar sig genomgående från reduktionistiska (inget annat än biologi) och funktionalistiska (artificiell intelligens) personbegrepp. Istället betonar de samspelet mellan hjärna/förstånd, kropp och kultur — det som Gregersen i ett elegant svep över personens filosofi och teologi kallar för en bio-kulturell förståelse av vad en person är.

Filosofen Mary Midgleys bidrag handlar om medvetande, fatalism och naturvetenskap. Även om Descartes filosofi har varit till gagn för naturvetenskapens framväxt, gäller det att se upp för dess destruktiva konsekvenser. Dualismen mellan ande/själ och materia/kropp har underblåst en fatalistisk och deterministisk människouppfattning som vid närmare analys avslöjas som ovetenskaplig och dålig metafysik. Människan är just ingen maskin, determinerad av sina gener (R. Dawkins) och utan fri vilja. Lika förkastlig är enligt Midgley epifenomenalismen, uppfattningen att mentala processer inte påverkar kroppsliga beteenden (T.H. Huxley, B.F. Skinner, C. Blakemore). Teorier av detta slag bygger på en förståelse av medvetandet som en separat övernaturlig enhet som liksom går att skära bort med Occams rakhyvel istället för att se medvetandet som en normal aktivitet och en emergent förmåga som sociala varelser har tillägnat sig under evolutionens gång. Rent biologiska modeller kan inte ge en fullständig förståelse av människan som person eftersom hjärnan inte kan sägas vara identisk med personen. Återstår de många kartornas modell: neurobiologiska teorier måste kompletteras med sociala, ekonomiska m.fl., utan att man för den skull behöver lansera ett multi-deterministiskt betraktelsesätt. Inte heller ett hierarkiskt system av olika förklaringsmodeller rekommenderas. Och den som tror att det trots allt går att konstruera super-kartan som i sig föräklar alla de andra till ett enda system, blir besviken. Enligt Midgley är det endast synopsen av många olika kartor — som alltid måste dras med ett element av diskontinuitet — som gör rättvisa åt den mänskliga personens komplexitet.

Fraser Watts, psykolog och teolog, argumenterar i ungefär samma riktning i sitt bidrag *The Multifaceted Nature of Human Personhood: Psychological and Theological Perspectives*. Han är angelägen om att betona vikten av att hålla ihop biologiska och sociala förklaringsmodeller. Integrativa ansatser visar sig vara betydligt fruktbarare än renodlade modeller av det ena eller andra slaget, eftersom de undviker både sträng determinism och social konstruktivism. Inte heller en icke-reduktionistisk fysikalism anser Watts

vara patentlösningen. Han tycks föredra att jonglera med många bollar samtidigt istället. Psykologins utmaning att göra rättvisa både åt neurobiologiska och socialpsykologiskt orienterade modeller har enligt honom positiv betydelse även för dialogen mellan naturvetenskaperna och mera hermeneutiskt orienterade discipliner som teologin.

Professorn i barnmedicin Hugo Lagercrantz hävdar att neurogenetisk determinism är en modern version av den gamla preformationsidén som bygger på tanken om en från början fullt utvecklad individ. Utan tvekan finns det en viss genetisk determinering av mänskligt beteende, men den embryonala utvecklingen visar enligt Lagercrantz tydligt att fullständig genetisk determinism ur vetenskaplig synvinkel är en undermålig hypotes. Det nyfödda barnets hjärna liknar en djungel snarare än en dator. Dess komplexitet och plasticitet ger vid handen att det finns gott om utrymme för en fri viljas gestaltning av människans sociala och kulturella miljö. Människans utveckling är således i många avseenden epigenetisk.

Också för teologen Philip Hefner är människan produkt inte bara av en biologisk utan även av en kulturell evolution. Religion framstår som system av *memer* (den kulturella motsvarigheten till gener); dessa har spelat och spelar fortfarande en signifikant roll för förståelsen av vad en person är. I diskussion med Tillich och Pannenberg utvecklar Hefner en personförståelse som grundar sig på ett nätverk av relationer med Gud, världen och duet. *Imago Dei* framträder som grund för den mänskliga personens möjlighet och nödvändighet.

*Is the Autonomous Person of European Modernity a Sustainable Model of Human Personhood?* frågar teologen Michael Welker i sitt bidrag. Han tar sin utgångspunkt i det klassiska förmoderna konceptet, där det grekiska *prósopon* och det latinska *persona* betecknar skådespelarens mask, skådespelaren själv eller rollfiguren. I den bemärkelsen är person det som å ena sidan skiljer processerna framför masken från dem bakom den, men som å andra sidan också håller ihop dem genom att sätta dem i relation till varandra. Den moderna västerländska kulturen däremot utmärker sig genom en ensidig fokusering på det som äger rum bakom masken. På det viset subjektiveras personen allt mer, vilket kan tolkas som en reaktion på den ökade komplexiteten i världen framför masken. Den uppenbara bristen i det moderna konceptet är dock oförmågan att hålla samman individualitet och offentlighet. Det moderna autonoma personbegreppet som det framträder bl.a. i Kants moralfilosofi räcker inte till för att uttrycka personens mångdimensionalitet. Inte minst för kroppsligheten, sinnligheten och contextualiteten saknas här adekvata uttrycksformer. Dessa begränsningar leder Welker till tesen att det är

tron snarare än autonomin som konstituerar personen. Därvid uppfattas tro inte som ett beroende av en transcendent person utan (med Paulus och Luther) i en dialektik av subjektivitet och objektivitet som också innefattar den kritiska och självkritiska dialogen mellan teologi och alla andra vetenskaper.

Bidragen i bokens andra del har en starkt filosofisk resp. psykologisk prägel. Religionsfilosofen Dennis Bielfeldt och teologen Niels Henrik Gregersen diskuterar i sina respektive bidrag olika teorier av *supervenience* — bl.a. fysikalistiska och holistiska — i relation till *mind-brain*-problematiken. («Supervenience» används i diskussionen mellan naturvetenskap och teologi i samband med frågan om olika förklaringsnivåers inbördes relation och i samband med problemet hur Gud kan handla i ett kausalt slutet universum.) Psykologen John Teske argumenterar i sin artikel *Social Construction of the Human Spirit* för nödvändigheten av sociala och kulturella referenser vid sidan om biologiska förklaringsmodeller för att uppnå en adekvat förståelse av mentala processer och spiritualitet.

Alla bidragen följs av fylliga referenser som ger en inblick i aktuell litteratur i många olika ämnesområden. Ett omfattande person- och sakindex underlättar orienteringen.

I böcker som denna är det ibland svårt att finna en röd tråd. Här är den dock mycket tydlig: en god förståelse av vad en person är kräver en integrativ syn på biologi, socialitet och kultur — alltså ett bio-kulturellt paradigm. Författarna ger många argument mot en biologisk eller rationell reduktionism. Man kanske hade önskat sig att aspekter som kroppslighet, manligt och kvinnligt mera explicit hade förts på tal. Även den som väntar sig direkta etiska resonemang blir kanske besviken. Frågor som: hur förändrar genteknologin förståelsen av vad en person är? hur förhåller sig personens «naturliga» intelligens till «artificiell» intelligens? vad är en person när gränserna mellan teknologi och biologi blir allt suddigare? står inte i centrum för bidragen i denna bok. Men i stället erbjuder det material som finns utan tvekan en hel rad goda teoretiska redskap som gör det möjligt att ge sig i kast med sådana frågor på ett fruktbart sätt.

Antje Jackelén

Graham Ward: *Cities of God. x + 314 sid. Routledge, London and New York 2000.*

I Italo Calvinos bok *De osynliga städerna* berättar Marco Polo för den mongoliske härskaren Kublai Khan om de märkliga städerna i Kublais rike. Det finns lika många städer som det finns olika mänskliga begär. Att olika sorts kärlek formar olika städer har